

УДК 351.72

З. В. Гбур,
к. держ. упр., докторант,
Національна академія державного управління при Президентові України, м. Київ, Україна

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Z. Hbur,
PhD (public administration science), doctoral student,
National Academy of Public Administration under the President of Ukraine

FOREIGN EXPERIENCE IN ENSURING THE COUNTRY'S ECONOMIC SECURITY

У статті розглянуто підходи до тлумачення поняття економічної безпеки. Охарактеризовано основні функції економічної безпеки, які поділяються на п'ять груп: захисна, регуляторна, попереджувальна, інноваційна та соціальна. Проаналізовано систему безпеки державної економіки, що представлена внутрішніми та зовнішніми підсистемами, які мають свої компоненти. Основними елементами підсистеми зовнішньої безпеки є технологічний, комерційний, фінансовий. До підсистеми внутрішньої безпеки входять промислово-технічна, сировинна, енергетична, екологічна, інформаційна складові. Відповідно до цього виокремлено внутрішні та зовнішні загрози економічній безпеці держави, які зумовлюють недостатній рівень стабільності економіки, а як наслідок і відповідно зниження рівня економічної безпеки будь-якої держави. Розглянуто основні підходи до забезпечення економічної безпеки у країнах Європи, а також здійснено аналіз динаміки індексу глобальної економічної конкурентоспроможності європейських країн у 2016–2017 рр.

The article considers approaches to the interpretation of the notion of economic security. The main functions of economic security are described, which are divided into five groups: protective, regulatory, preventive, innovative and social. The system of security of the state economy is analyzed, which is represented by internal and external subsystems that have their components. The main elements of the external security subsystem are technological, commercial, and financial. The subsystem of internal security includes industrial-technical, raw materials, energy, environmental, information components. In accordance with this, internal and external threats to the economic security of the state have been identified, which cause an insufficient level of stability in the economy, and as a consequence, a decrease in the level of economic security of any state. The main approaches to ensuring economic security in European countries are considered, and the dynamics of the index of global economic competitiveness of European countries in 2016–2017 is analyzed.

Ключові слова: економічна безпека, світовий досвід, загрози економічній безпеці, складові економічної безпеки, індекс глобальної економічної конкурентоспроможності.

Key words: economic security, national economy, providing of economic security, threats to economic security, conception of national safety.

ПОСТАНОВКА НАУКОВОЇ ПРОБЛЕМИ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ

Економічна безпека — це складна і багатофакторна система, яка представляє собою матеріальну основу для формування інших компонентів національної безпеки. Забезпечення економічної безпеки є однією з головних проблем держави, оскільки виникнення численних соціально-економічних проблем в країні, як правило, обумовлено неможливістю держави вживати запобіжні заходи або своєчасне їх здійснення. З огляду на це, держава

повинна забезпечити такий рівень безпеки, який гарантуватиме внутрішню і зовнішню стабільність, необхідну для нормального економічного функціонування, активну участь країни в міжнародному розподілі праці та конкурентоспроможність, одночасно це створить основу для забезпечення достатнього рівня безпеки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Питанню забезпечення необхідних умов для економічної безпеки держави присвячено чимало наукових

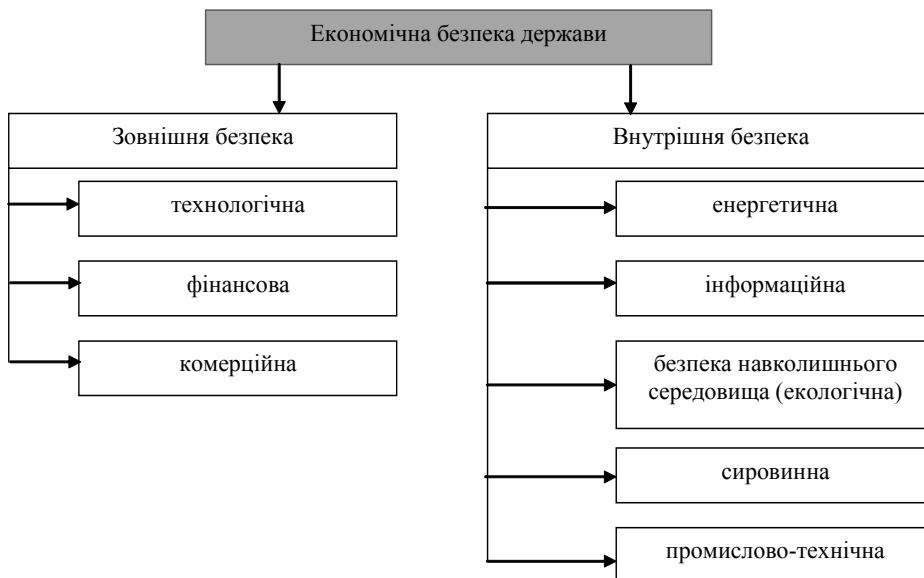

Рис. 1. Структура економічної безпеки держави

Джерело: власна розробка автора.

праць. Зокрема, варто відзначити наукові здобутки таких дослідників: В.Б. Авер'янова, В.Г. Атаманчука, О.М. Бандурки, Ю.П. Битяка, Л.В. Коваля, С.І. Лекаря, В.Ф. Опришка, Г.Х. Попова, В.М. Шаповала, Ю.С. Шемшученка, Л.П. Юзькова та ін.

МЕТА І ЗАВДАННЯ СТАТТІ

Метою статті є дослідження зарубіжного досвіду забезпечення економічної безпеки держави шляхом систематизації та узагальнення підходів різних країн до вирішення даного завдання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Забезпечення безпеки особистості, суспільства й держави, усього світового співтовариства є ключовою цивілізаційною метою сучасного етапу розвитку світового господарства.

Варто погодитися зі Скорук О. В., яка зазначає, що у зарубіжній та вітчизняній літературі існує багато підходів до тлумачення поняття економічної безпеки держави за допомогою таких характеристик [5]:

- стійкість та стабільність, протидія внутрішнім і зовнішнім загрозам, під якими розуміємо міцність і надійність зв'язків між усіма елементами економічної системи, стабільність економічного розвитку держави, стійкість до стримування та знешкодження дестабілізуючих загроз-факторів;

- економічна незалежність, що характеризує насамперед можливість для будь-якого суб'єкта економічної безпеки самостійно приймати і реалізовувати стратегічні економічні та політичні рішення для розвитку, можливість використовувати національні конкурентні переваги для забезпечення стабільності та розвитку;

- самовідтворення та саморозвиток. Ця характеристика передбачає створення необхідних умов для ведення ефективної економічної політики та розширеного само відтворення, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки на світовій арені;

- національні інтереси. Ця характеристика визначає спроможність національної економіки захища-

ти національні економічні інтереси.

Світовий досвід вказує на те, що без активної регулюючої ролі держави не може бути ефективною, соціально орієнтованою ринковою економікою, не говорячи вже про ефективність забезпечення економічної безпеки країни. Немає жодної країни з високорозвиненою економікою, де б держава усунулася від регулювання ключових соціально-економічних процесів [3].

Як правило, економічна безпека держави виступає як система, основні функції якої поділяються на п'ять груп: захисна, регуляторна, попереджувальна, інноваційна та соціальна.

1. Захисна функція виражається здатністю захищати державну економічну систему від внутрішніх та зовнішніх загроз. Реалізація цієї функції безпосередньо пов'язана з формуванням економічного ресурсного потенціалу та його ефективним використанням.

2. Функція регулювання з'являється в різних економічних підсистемах шляхом забезпечення економічної безпеки держави та застосування функціональних механізмів, спрямованих на нейтралізацію ризиків.

3. Попереджувальна функція державної економічної безпеки зосереджена на передбаченні виникнення потенційних кризових ситуацій під час економічної діяльності та підготовці економічної системи до їхнього протистояння. Це передбачає соціально-економічні та організаційно-технічні заходи, результатом яких є зміцнення оборонної функції системи.

4. Інноваційна функція діє через нетрадиційні рішення держави щодо економічних процесів та інноваційних рішень, спрямованих на прискорення темпів економічного розвитку або на нейтралізацію можливих негативних наслідків останнього. Результати цієї функції виникають в економіці опосередковано і, як правило, виражаються у вигляді підвищення ефективності інших функцій безпеки.

5. Соціальна функція системи державної економічної безпеки передбачає повне задоволення вимог усіх членів суспільства та повного узгодження інтересів. Реалізація цієї функції сприяє підвищенню рівня та якості життя та гарантує захист прав та свобод громадян.

Слід зазначити, що така класифікація функцій державної системи економічної безпеки є загальноприйнятою, оскільки ці функції взаємопов'язані та взаємозалежні, і часто завдання однієї функції можуть повторюватися при визначенні іншої функції. Ефективність забезпечення державної економічної безпеки залежить від можливості повного функціонування цих функцій разом і одночасно. Крім того, проблеми цих функцій можуть бути змінені у забезпеченні окремих компонентів економічної безпеки.

Таблиця 1. Порівняльна характеристика підходів до забезпечення економічної безпеки у країнах Європи

Країна	Характеристика
I. Країни Західної Європи:	
Німеччина	Спеціальна законодавча база щодо забезпечення економічної безпеки відсутня. Основні питання з цієї проблеми відображаються в директивах Міністерства оборони, які регламентують найважливіші сфери ринкової діяльності та визначають контрольні функції держави. Використовуються методи щодо забезпечення економічної безпеки, які спрямовані на підтримку цивілізованих ринкових відносин, забезпечення економічного і соціального прогресу, недопущення монополізму в окремих галузях, створення умов для справедливої конкуренції та стабільності національної валюти, захист від економічного шантажу
Франція	Спеціальна законодавча база щодо забезпечення економічної безпеки відсутня. Окремі положення щодо економічної безпеки (створення умов для підвищення національного добробуту і зміцнення економічного потенціалу країни) відображені в Законі «Про національну безпеку». Методи щодо забезпечення економічної безпеки спрямовані на зниження вразливості господарської системи країни, збереження самостійності зовнішньої політики, усунення диспропорцій у рівні економічного розвитку суб'єктів господарювання; недопущення надмірної зовнішньої залежності в найважливіших секторах економіки, мінімізацію ризиків, пов'язаних із залежністю від зовнішнього світу
Великобританія	Спеціальна законодавча база щодо забезпечення економічної безпеки відсутня. Окремі норми, які регламентують економічну безпеку, містяться у нормативно-правових актах у сфері оборонної політики. Вони ґрунтуються на оцінках національних інтересів і реалізуються через їх захист. Методи щодо забезпечення економічної безпеки пов'язані з прогнозуванням і запобіганням найбільш небезпечних зовнішніх і внутрішніх ризиків. При виробленні та реалізації рішень, що відносяться до забезпечення економічної безпеки, акцент робиться на спеціалізовані організації, що представляють інтереси промисловців і підприємців
Іспанія	Законодавча база щодо забезпечення економічної безпеки відрізняється гнучкістю, в ній чітко визначено функції органів управління та організацій у цій сфері, якими розробляються спеціальні програми економічного розвитку. Нормативно-правові акти щодо забезпечення економічної безпеки пов'язані з відповідним законодавством ЄС. Методи щодо забезпечення економічної безпеки захищають інтереси пріоритетних галузей промисловості, а також спрямовані на стимулювання інвестицій, забезпечення валютного контролю, на розробку законодавства про акціонерні товариства
Італія	Спеціальна законодавча база щодо забезпечення економічної безпеки відсутня. У діяльності по забезпеченню економічної безпеки Італія керується укладеними нею міжнародними угодами. Методи щодо забезпечення економічної безпеки спрямовані насамперед на захист інтересів національних виробників на внутрішньому і зовнішньому ринках
II. Країни Центральної Європи:	
Чехія, Болгарія, Угорщина, Польща, Словачка	Спеціальна законодавча база щодо забезпечення економічної безпеки відсутня. Забезпечення економічної безпеки орієнтується на відповідні нормативно-правові акти ЄС. При виборі методів забезпечення економічної безпеки країни враховують геополітичну ситуацію, вектор і стратегію розвитку економіки відповідно до тенденцій регіонального та світового еволюційного процесу, напрям економічних реформ
Румунія	Питання забезпечення економічної безпеки містяться в Стратегії національної безпеки. Основними напрямками забезпечення економічної безпеки є: здійснення ефективних заходів макроекономічної стабілізації, прискорення структурних реформ в економіці, створення приватного сектора, залучення іноземних інвестицій та підтримка малого і середнього бізнесу; узгодження фінансово-економічного законодавства, фінансової, економічної і митної політики із законодавством ЄС тощо
III. Країни Східної Європи:	
Російська Федерація	Забезпечення економічної безпеки регулюють Концепція національної безпеки РФ; Державна стратегія економічної безпеки РФ; Закон РФ «Про безпеку». Відмінною рисою законодавства є наявність у ньому регіонального аспекту та положень про формування критеріїв і показників оцінки стану економічної безпеки. Методи забезпечення економічної безпеки зорієнтовані на реалізацію економічних реформ на найближчу перспективу, зменшення небезпеки зростання нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів
Республіка Білорусь	Законодавчо економічна безпека відображається у Концепції національної безпеки Білорусі. До пріоритетних напрямів забезпечення економічної безпеки відносяться: розвиток системи економічних відносин, створення механізмів розв'язання виникаючих у суспільстві протиріч та скасування передумов їх виникнення; розробка стратегії забезпечення реалізації життєво важливих економічних інтересів у країні; формування довгострокової програми економічних перетворень; забезпечення сталого соціально-економічного розвитку; використання неінфляційних методів фінансування дефіциту бюджету та ефективний перерозподіл фінансових ресурсів; удосконалення зовнішньоекономічної політики; створення сприятливих умов для підприємницької діяльності та ін.
Латвія, Литва, Естонія	Спеціальна законодавча база щодо забезпечення економічної безпеки відсутня. Забезпечення економічної безпеки орієнтується на відповідні нормативно-правові акти ЄС. Методи забезпечення економічної безпеки спрямовані насамперед на реалізацію фінансово-економічної безпеки

Джерело: складено автором на основі [1; 6].

Система безпеки державної економіки представлена внутрішніми та зовнішніми підсистемами, які мають свої компоненти (див. рис. 1):

— підсистема зовнішньої безпеки — технологічна, комерційна, фінансова;

— підсистема внутрішньої безпеки — промислово-технічна, сировинна, енергетична, екологічна, інформаційна.

Отже, технологічний компонент державної економічної безпеки характеризується активною участю у міжнародному науково-технічному прогресі, що гарантує здатність держави застосовувати найновіші технологічні рішення у вітчизняному виробництві та забезпе-

чує конкурентоспроможність виробництва національних товарів та послуг на міжнародному ринку.

Комерційна складова державної економічної безпеки є великою гарантією диверсифікації структури експортної та імпоротної торгівлі в країні. В умовах географічної диверсифікації експорт та імпорт країни не будуть залежати від впливу одного чи декількох великих центрів.

Фінансовий компонент державної економічної безпеки можна визначити як здатність країни впроваджувати незалежну монетарну політику та забезпечити стабільне функціонування фінансової системи шляхом відшкодування міжнародних кредитів та отримання,

розподілу, використання та повернення іноземних інвестицій за наявності несприятливих зовнішніх та внутрішніх умов.

Значення промислово-технічної складової державної економічної безпеки веде до забезпечення виробничих та технічних можливостей впровадження розширеного відтворення економіки. Це передбачає здатність економіки відповідати потребам суспільства, навіть у ситуаціях, коли порушуються зовнішні або внутрішні економічні сприятливі умови.

Сировинна складова державної економічної безпеки передбачає економічну гарантію необхідної кількості продовольства та сировини. Забезпечення харчових продуктів та сировини є однією з найважливіших складових державної економічної безпеки, а в багатьох країнах світу існують закони, що визначають мінімальні стандарти забезпечення продовольчої безпеки.

Наступним компонентом державної економічної безпеки є енергетична безпека, що передбачає стабільне постачання достатньої кількості необхідної енергії для внутрішнього споживання. Для цього аналізи проводяться послідовно у всіх країнах, виявляючи обставини, поява яких може підірвати діяльність країни в галузі паливно-енергетичної системи.

Екологічною складовою державної економічної безпеки є здатність держави запобігати та усунути розрив між суспільними інтересами та захистом довкілля вчасно. Проблема забруднення навколишнього середовища тісно пов'язана з економічною діяльністю людини, тому для екологічної безпеки необхідно мінімізувати антропогенний вплив на озоновий шар, флору та фауну, генофонд та інші компоненти навколишнього середовища.

Інформаційна складова державної економічної безпеки у випадку наявних внутрішніх та зовнішніх зв'язків передбачає таку економічну діяльність, внаслідок якої надійність обміну інформацією, збільшення частки нематеріальних активів у національне багатство.

Відповідно до розглянутих складових виділяють внутрішні та зовнішні загрози економічній безпеці держави, які зумовлюють недостатній рівень стабільності економіки, а, як наслідок, і відповідно зниження рівня економічної безпеки будь-якої держави. До зовнішніх загроз слід віднести такі: нестабільність національної валюти, що відбувається під час нестабільної ситуації в економіці, в період кризи; скорочення іноземних інвестицій; нестабільні умови зовнішньої торгівлі; великий зовнішній борг, що є тягарем для нашої країни та депресивно впливає на розвиток економіки; залежність держави в сфері стабільності постачання енергоносіїв тощо.

До основних внутрішніх загрозам слід віднести: незначну частку інноваційної продукції; неефективне державне регулювання економіки, тобто невідповідність завданням економічного зростання; низьку конкурентоспроможність продукції; корупцію; невисокий рівень життя більшої частини населення, як наслідок нерівномірності розвитку територій, поширення масштабів не-

Таблиця 2. Динаміка індексу глобальної економічної конкурентоспроможності європейських країн у 2016–2017 рр.

Країна	Індекс економічної конкурентоспроможності		Місце у рейтингу		Абсолютне відхилення, +/-	
	2016	2017	2016	2017	Г.к.	Р
I. Країни Західної Європи:						
Німеччина	5,53	5,57	5	4	0,04	-1
Франція	2,13	5,20	22	21	3,07	-1
Великобританія	5,43	5,49	10	7	0,06	-3
Іспанія	4,59	4,68	33	32	0,09	-1
Італія	4,46	4,50	43	44	0,04	1
II. Країни Центральної Європи:						
Чехія	4,69	4,72	31	31	0,03	0
Болгарія	4,32	4,44	54	50	0,12	-4
Угорщина	4,25	4,20	63	69	-0,05	6
Польща	4,49	4,56	41	36	0,07	-5
Словачія	4,22	4,28	67	65	0,06	-2
Румунія	4,32	4,30	53	62	-0,02	9
Україна	4,03	4,00	79	85	-0,03	6
III. Країни Східної Європи:						
Російська Федерація	4,44	4,51	45	43	0,07	-2
Латвія	4,45	4,45	44	49	0	5
Литва	4,55	4,60	36	35	0,05	-1
Естонія	4,74	4,78	30	30	0,04	0

Джерело: складено автором на основі [7].

зайнятості, вплив світової фінансової кризи і т. д.; витік капіталу за кордон також є фактором, який чинить певний вплив на економічну безпеку тощо.

Як зауважує Притула Н.В. [3], узагальнення зарубіжного досвіду показує, що забезпечення економічної безпеки у масштабах національної економіки істотно впливає на міжнародний авторитет країни. У свою чергу Мельник В.І. [2] додає, що більшість стратегій національної безпеки держав орієнтована на забезпечення національної та економічної безпеки через проведення радикальних економічних реформ, тісну інтеграцію до світових та європейських систем безпеки, приєднання до економічних і політичних союзів та організацій. У зв'язку з цим застосування позитивного досвіду зарубіжних країн щодо забезпечення економічної безпеки має стати одним з найважливіших напрямків розвитку національної економіки України. Розглянемо основні підходи до забезпечення економічної безпеки у країнах Європи (див. табл. 1).

Таким чином, у кожній країні сформовано власне уявлення про економічну безпеку і відповідно про методи її забезпечення, які можуть бути спрямовані на досягнення національних, суспільних інтересів або на стійкість економічного розвитку, або на незалежність національної економіки від зовнішнього ринку. Пугач О.А. [4] також підкреслює, що спільною характеристикою та основою представлених систем економічної безпеки в різних країнах є нормативно-правова база з регулювання внутрішніх та зовнішньо-економічних операцій, в тому числі стосовно участі іноземного капіталу в національній економіці, а також інституціональне забезпечення захисту національних економічних інтересів в умовах міжнародної інтеграції.

Основним показником, який характеризує рівень економічної безпеки за умови його підвищення є індекс

економічної конкурентоспроможності. Відповідно до розглянутої характеристики проаналізуємо індекси глобальної економічної конкурентоспроможності вище згаданих країн у 2016—2017 рр.

Відповідно до наведених даних у таблиці 2 можемо констатувати факт, що обрані напрями забезпечення економічної безпеки у країнах Європи здебільшого позитивно впливають на рівень економічної конкурентоспроможності цих країн. Зокрема, зайняли вищий рівень у рейтингу такі країни, як: Німеччина, індекс економічної конкурентоспроможності якої зріс на 0,04 пункти, Франція — 3,07 пунктів, Великобританія — 0,06 пунктів, Іспанія — 0,09 пунктів, Болгарія — 0,12 пунктів, Польща — 0,07 пунктів та Литва — на 0,05 пунктів. Однак ряд інших країн погіршили значення даного показника та зменшили свій рейтинг, а саме: Угорщина, індекс економічної конкурентоспроможності якої зменшився на 0,05 пунктів та Румунія — 0,02 пункти.

Здійснивши аналіз систем економічної безпеки країн з найвищим економічним розвитком можна дійти до висновку, що найбільш ефективними є системи забезпечення економічної безпеки в таких країнах Європейського Союзу, як Німеччина, Франція, Великобританія, Італія та Іспанія. Особливості державної політики у цих країнах зорієнтовані у напрямі підвищення рівня ефективності різних сфер національної економіки, при цьому дані країни за пріоритетну ціль ставлять дотримання високого рівня безпеки.

Серед нових країн, які приєдналися до Європейського союзу, а саме: Болгарії, Польщі, Румунії, Словаччини, Чехії, Угорщини відбувається завершення реформи системи забезпечення економічної безпеки держави.

ВИСНОВКИ З ДОСЛІДЖЕННЯ

Таким чином, економічна безпека держави — це система, що складається з взаємопов'язаних та комплексних елементів (компонентів), а рівень економічної безпеки держави залежить від безпеки кожної з них. Крім того, ми вважаємо, що всі дискусії, в яких йдеться про те, що одне з вищезазначених компонентів є більш-менш важливим, і більшу увагу слід приділити державній безпеці. Державна економічна безпека є складною концепцією, і вся безпека пов'язана з окремими рівнями безпеки своїх компонентів. Тому головним завданням держави є забезпечення належного рівня безпеки для кожного компоненту державної економічної безпеки, через який буде забезпечена державна економічна безпека. Слід також зазначити, що постійні зміни у світі, що відбуваються навколо політичних, економічних, соціальних, військових та інших питань, також змінюють характер і зміст загроз економічної безпеки, і вони вимагають одночасних та одночасних змін у політиці державна економічна система безпеки.

Література:

1. Деренуца, А.С. Анализ опыта стран Европейского союза в сфере обеспечения национальной экономической безопасности [Електронний ресурс] / Портал: Global international scientific analytical project. — Режим доступу: <http://gisap.eu/ru/node/172>

2. Мельник В.І. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави (на прикладі країн Східної та Центральної Європи) / В.І. Мельник // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Право. — 2015. — Вип. 1 (2). — С. 50—57.

3. Притула Н.В. Досвід забезпечення економічної безпеки в зарубіжних країнах / Н.В. Притула // Економіка та управління національним господарством: стан, тенденції та перспективи: тези доп. І Міжн. наук.-практ. конф. — Одеса: Пальміра, 2014. — С. 41—44.

4. Пугач О.А. Світовий досвід упередження загроз економічній безпеці національної економіки / О.А. Пугач // Науковий вісник Херсонського державного університету. — Вип. 12. (Ч. 3). — 2015. — С. 43—46.

5. Скорук О.В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення / О.В. Скорук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. — 2016. — Вип. 6 (3). — С. 39—42.

6. Osepek A. Economic Security and the European Dream [Електронний ресурс] / Anthony Louis Osepek / Портал: Saint Anselm College. — Режим доступу: <http://www.anselm.edu/Documents/NHIOP/Global%20Topics/2010/Osepekpaper.pdf>

7. Schwab K. The Global Competitiveness Report / K. Schwab // World Economic Forum. — 2017. — 400 p.

References:

1. Derenutsa, A.S. (2011), "Analysis of European Union experience in the field of national economic security [Electronic resource]", Portal: Global international scientific analytical project, available at: <http://gisap.eu/ru/node/172>(Accessed 30 April 2018).

2. Melnyk, V.I. (2015), "Foreign experience in providing economic security to the state (for example, the countries of Eastern and Central Europe)", Naukovyj visnyk Akademii munitsypalnoho upravlinnia. Seriiia : Pravo, vol. 1 (2), pp. 50—57.

3. Prytula, N.V. (2014), "Experience in providing economic security in foreign countries", Ekonomika ta upravlinnia natsionalnym hospodarstvom: stan, tendentsii ta perspekyvy: Tezy dop. I Mizhn. nauk.-prakt. konf, pp. 41—44.

4. Puhach, O.A. (2015), "Critical experience in preventing threats to the economic security of the national economy", Naukovyj visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu, vol. 12(3), pp. 43—46.

5. Skoruk, O.V. (2016), "Economic security of the state: the essence, constituent elements and problems of provision", Naukovyj visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia : Mizhнародni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo, vol. 6 (3), pp. 39—42.

6. Osepek, A. (2010), "Economic Security and the European Dream", Saint Anselm College, available at: <http://www.anselm.edu/Documents/NHIOP/Global%20Topics/2010/Osepekpaper.pdf> (Accessed 30 April 2018).

7. Schwab, K. (2017), "The Global Competitiveness Report", World Economic Forum, p. 400.

Стаття надійшла до редакції 04.05.2018 р.